

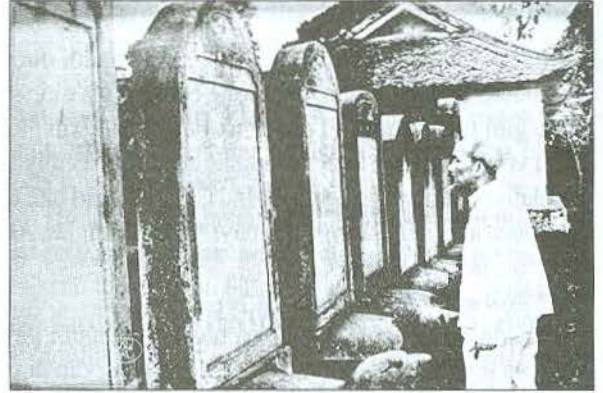
Bia Tiến sĩ Văn Miếu Quốc Tử Giám - Di sản tư liệu thế giới

82 bia đá đặt tại Khu di tích Văn Miếu - Quốc Tử Giám, trên đường Nguyễn Thái Học - Thành phố Hà Nội là nơi vinh danh tên tuổi của những người đỗ đạt trong các kỳ thi tuyển tiến sĩ triều Lê và Mạc. Đây là những di vật có giá trị bậc nhất của khu Di tích, biểu tượng và niềm tự hào của trí tuệ Việt Nam.

1. Lịch sử ra đời

Văn Miếu - Quốc Tử Giám được thành lập từ cuối thế kỷ XI, đảm nhận vai trò là trung tâm giáo dục lớn nhất Việt Nam thời bấy giờ. Với sứ mệnh là trường đại học đầu tiên, Văn Miếu - Quốc Tử Giám đã đào tạo được hàng ngàn các bậc hiền tài cho đất nước. Đây cũng là nơi vua Lê Thánh Tông lựa chọn để dựng Bia Tiến sĩ nhằm tôn vinh các bậc tri thức Nho học đỗ đạt. 7 tấm Bia Tiến sĩ đầu tiên tại Văn Miếu tương đương với 7 khoa thi (năm 1442, 1448, 1463, 1466, 1475, 1478 và 1481) được vua Lê Thánh Tông cho tạo dựng vào năm 1484 là khởi đầu của sự vinh danh nhân tài trên những tấm Bia đá. Những năm sau đó, nhà Lê Sơ đã cho dựng thêm 5 Bia Tiến sĩ tương đương với 5 khoa thi tiếp theo. Đến thời nhà Mạc, do đất nước có nội chiến nên mặc dù tổ chức được 22 khoa thi nhưng chỉ dựng được 2 Bia Tiến sĩ. Tuy nhiên, 1 trong 2 văn Bia đó lại thuộc khoa thi nhà Lê Sơ. Nhà Mạc duy nhất chỉ có một khoa thi được dựng bia tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám là khoa thi năm 1529.

Sang triều đại Lê Trung Hưng, các khoa thi Tiến sĩ Nho học được khôi phục dần với đợt dựng Bia Tiến sĩ lớn nhất tại Văn Miếu bao gồm 25 văn Bia cho các khoa thi từ năm 1554 đến năm 1652. Sau đó, tới năm 1717 lại có một đợt dựng bia lớn thứ 2 dưới triều đại nhà Lê Trung Hưng với 21 bia tiến sĩ cho các khoa thi từ năm 1656 đến năm 1715. Sau hai đợt dựng bia tiến sĩ lớn đó, ở mỗi khoa thi kế tiếp đều duy trì việc dựng Bia sau mỗi khoa thi. Tới năm 1779, nhà Lê Trung Hưng đã dựng phần lớn trong tổng số 82 bia tiến sĩ (68/82). Sang triều đại nhà Tây Sơn và nhà Nguyễn, kinh đô được chuyển vào Phú Xuân - Huế nên các Bia Tiến sĩ không còn được dựng tại Văn Miếu (Hà Nội) nữa.

*Chủ tịch Hồ Chí Minh tham quan Bia Tiến sĩ năm 1960
(Ảnh: Báo ảnh Việt Nam)*

*Tổng thống Myanmar đến thăm "vườn Bia Tiến sĩ"
Quốc Tử Giám ngày 26.10.2016
(Ảnh: Thông tấn xã Việt Nam)*

*Trưởng đại diện văn phòng UNESCO tại Hà Nội
(thứ hai bên trái sang) trao bằng công nhận Di sản tư liệu
cho Phó Bí thư thường trực Thành ủy Hà Nội.
(Ảnh: VnExpress)*

2. Nghệ thuật tôn vinh độc đáo

Bia Tiến sĩ tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám do các nghệ nhân, các nhà khoa bảng nổi tiếng đương thời tạo tác. Tất cả 82 bia Tiến sĩ hiện còn ở Văn Miếu - Quốc Tử Giám đều được thiết kế theo cùng một phong cách bao gồm 2 phần: Bia và Đế Bia. Trong đó, Bia lại được chia làm hai thành phần gồm Trán Bia và Thân Bia. Trán Bia có hình vòm, khắc các họa tiết trang trí như mặt trời, mây xoắn, hình rồng, phượng, mặt nguyệt, v.v.. tùy theo từng giai đoạn lịch sử khác nhau. Thông thường, Trán Bia có tiêu đề bia được khắc theo lối chữ triện. Thân Bia được chế tạo hình chữ nhật, hai bên diềm Bia trang trí hoa văn, lòng bia khắc bài văn Bia bằng chữ Hán cổ gồm bài ký, danh sách những người đỗ Tiến sĩ theo thứ tự từ cao xuống thấp, tiếp theo là họ tên, chức vụ của người soạn văn bia, người viết chữ và cuối cùng là năm dựng Bia. Bia có kích thước to nhỏ và độ dày khác nhau tùy thuộc vào niên đại năm dựng Bia. Trong đó, tấm Bia cao nhất chưa kể Đế Bia là 1,75m, rộng 1,3m. Tấm Bia nhỏ nhất cao 1,1m, rộng 0,7m.

Khác với Bia, Đế Bia được tạo hình với dáng vóc con rùa. Rùa được tạo dáng theo một phong cách chung: to, đậm và chắc khỏe. Theo quan niệm dân gian, hình rùa thể hiện cho sự trường tồn, bền vững. Tất cả những kiệt tác này đều được các nghệ nhân điêu khắc tạo tác cẩn thận, tỉ mỉ theo lối thủ công nhưng lại rất công phu và tinh xảo. Những kiệt tác này đã để lại cho thế hệ mai sau những tư liệu sống động và chân thực nhất về một giai đoạn lịch sử dân tộc.

Không phải đến triều Lê nước ta mới có những khoa thi để tìm kiếm nhân tài, cũng không phải đến khi Bia Tiến sĩ được dựng lên thì thành tựu của sĩ tử mới được ghi nhận và tôn vinh. Trước đó, đã có rất nhiều hình thức ghi nhận và khuyến khích nhân tài như: ghi tên Bảng vàng treo cổng kinh thành, ban mũ áo, ghi tên vào sách đăng khoa lục, v.v.. Được ghi tên trên Bia lưu giữ muôn đời lại là hình thức đặc biệt hơn nữa, khích lệ chúng ta cố gắng học tập, rèn luyện để trở thành người có ích cho đất nước và xã hội.

Có thể thấy, việc dựng bia Tiến sĩ đã tác động to lớn đối với sự nghiệp giáo dục đào tạo nhân tài của đất nước, không chỉ với đương thời mà còn cả với các thế hệ mai sau.

3. Giá trị vô giá từ những pho sử đá

Có thể thấy, 82 Bia Tiến sĩ tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám (Hà Nội) không chỉ là nơi vinh danh nhân tài trong các kỳ thi, mà còn là bằng chứng xác thực sống động về nền giáo dục đào tạo nước nhà trong suốt 300 năm (từ 1442 đến 1779). Đây là nguồn tư liệu quý giá để các nhà sử học, nhà giáo dục học có cơ hội nghiên cứu rõ hơn về lịch sử, truyền thống hiếu học, tôn sư trọng đạo của ông cha ta.

Suốt nhiều thế kỷ qua, Bia Tiến sĩ đã truyền được tinh thần của người xưa gửi gắm trên những phiến đá, từ đó, khích lệ lớp hậu sinh vươn lên học tập, xứng đáng với người xưa, góp phần dựng xây đất nước. Bên cạnh những thông tin giới thiệu về thân thế của các bậc Tiến sĩ đỗ đạt, Bia đá còn giúp chúng ta có điều kiện nghiên cứu về con người và sự nghiệp của nhiều danh nhân đất Việt. Bởi, mỗi dòng chữ trên Bia đá là những tác phẩm văn học vô giá và hầu hết chúng đều được biên soạn bởi những danh nhân văn hoá, tri thức lớn của đất nước như, Nguyễn Trãi, Ngô Sĩ Liên, v.v..

82 văn bia là 82 bức tranh chữ, 82 tác phẩm thư pháp được điêu khắc và thể hiện khác nhau. Mỗi tấm bia là một tác phẩm nghệ thuật điêu khắc tinh tế và độc đáo với những hoa văn trang trí cầu kỳ mang tính cách điệu cao như hoa lá, mây, trăng, long, ly, quy, phượng cùng phong cách tạo dáng bia rùa mang dấu ấn của thời đại sản sinh ra chúng đã trở thành nguồn tư liệu quan trọng trong quá trình nghiên cứu về lịch sử mỹ thuật và điêu khắc Việt Nam từ thế kỷ 15 đến 18. Hơn thế nữa, trong số 1304 tiến sĩ được khắc tên trên 82 bia đá thì có đến 225 vị từng đi sứ Trung Quốc như Tiến sĩ Nguyễn Như Đồ, Tiến sĩ Lê Quý Đôn, v.v.. Điều này đã thể hiện giá trị độc đáo và khẳng định ý nghĩa quốc tế của Bia Tiến sĩ Văn Miếu - Quốc Tử Giám.

Từ những giá trị lịch sử, văn hóa to lớn đó tháng 3.2010, Tổng giám đốc UNESCO đã ký quyết định công nhận 82 Bia Tiến sĩ là di sản tư liệu và ghi vào danh mục Ký ức thế giới toàn cầu. Tiếp đó, tháng 1.2015, Thủ tướng Chính phủ nước ta đã ký quyết định công nhận 82 Bia Tiến sĩ tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám là bảo vật quốc gia./.

Phạm Văn Bằng (TH)